

*Filosofie Magazine
brengt 25 eeuwen
verbeelding en
inzicht binnen
handbereik*

Artikelen

~ Het toverachtige geheim van een massawarenhuis	8
~ Liefde is...(4): Supermenselijke liefde	12
~ 'Wat nu met Allah?': Interview met Afshin Ellian	14
~ Montaigne over de kunst om niet te sterven van verdriet	20
~ Douwe Draaisma over het ongehoorzame geheugen	25
~ 45 jaar kerst - over het fotografisch geheugen	28
~ Uit het ongerijmde(10): Bertrand Russel resumeert	33
~ Gedachte-experiment: De ervaringsmachine	34
~ 'De liefde houdt van wandelen', interview met Yves Petry	37

De deconstructie van Jacques Derrida

~ Op twee stappen van de waarheid	42
~ Deconstructie van de taal	46
~ Deconstructie van God	48

Rubrieken

~ Aankant	6
~ Jong & wijs	41
~ Nieuws	53
~ Agenda	54
~ Brieven	67

Lezersservice

50/51

Recensies

~ Erasmus: van taalbeheersing naar zelfbeheersing	56
~ Filosofisch consult, een willekeur	58
~ Kant was een bourgondiër	60
~ Patricia de Martelaere over de dood	63
~ Recent verschenen	64

Colofon

65

'Watt

Volgens de Iraan met de islam. V talitaire staat o is ruimte voor VS is het enige ogen stond.'

FOTO: DOLPH CANTRIIN

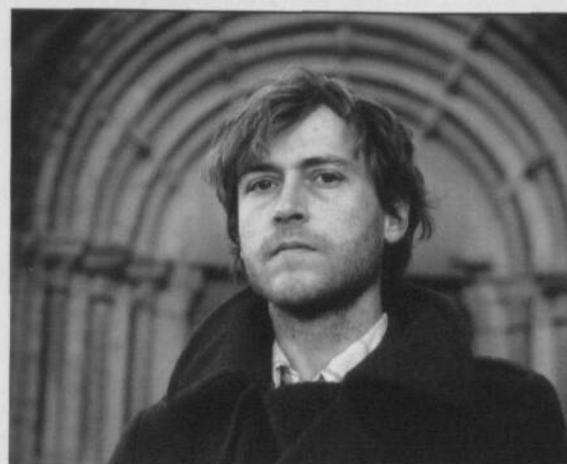

FOTO: DOLPH CANTRIIN

'De liefde houdt van wandelen'

'Ik ben om romantische redenen wiskunde gaan studeren. Door een zucht naar het absolute'. Uiteindelijk was het Spinoza die de Vlaamse schrijver Yves Petry op het spoor zette van 'het onmiddellijke inzicht'. Een interview over kennis en liefde.

pagina 37

'Maar, meneer Derrida, U spreekt in ontkenningen'

'Als ik iets doe omdat de wet, of de bijbel dat eist, ben ik onverantwoordelijk. Ik beroep me op iets dat mij in de rug dekt. Echte verantwoordelijkheid is twijfel'. De Leidse theoloog Sneller over Derrida's onbeslisbaarheid.

Frank en Maarten Meester

God als de opperdeconstructie. Een mooi beeld, vindt Rico Sneller. De theoloog aan de Universiteit Leiden, volgde colleges bij Jacques Derrida en vertaalde onlangs zijn *Kracht van wet - Het 'mystieke fundament van gezag'*. 'God als deconstructie', denkt Sneller hardop, 'staat dan voor het permanent ondergraven en bekritisieren van de

Echte verantwoordelijkheid is ingaan op wat hier en nu geboden is. Ik moet zelfs in staat zijn met mezelf te breken

constructies waarmee wij mensen onze toren van Babel bouwen: onze opvattingen over hoe de werkelijkheid in elkaar zit, wat rechtvaardigheid is en wat goed is. God als gebod, appèl of perspectief dat kri-

tisch staat ten aanzien van het bestaande.'

'In het vroege werk van Derrida zie je dat hij de term God probeert te vermijden. Ik denk dat dat een verzet is tegen een voorstelling van God als een oneindig wezen dat eerst voor zichzelf bestaat en zich vervolgens tot de mensen richt. Zo'n opvatting is een doorgetrokken lijn uit onze aardse situatie zelf, een geruststelling, een vaste grond. Toch keert God bij Derrida steeds terug. Voor hem is God nooit definitief toegankelijk. Waarbij Derrida meteen ook zegt: misschien valt God wel nooit volledig samen met de manier waarop Hij zich manifesteert, Hij zou ook de duivel kunnen zijn.'

God is zo de man zonder eigenschappen. Een lege plek. Verklaart dat de verbinding die vaak wordt gelegd tussen Derrida's denken en de negatieve theologie, een obscure filosofisch-theologische stroming uit de vroeg-christelijke periode?

'De negatieve theologie stelt: alles wat ik over God beweer, schiet tekort want Hij is oneindig verheven boven alles wat ik over Hem kan zeggen. Dus strikt genomen moet ik alles wat in de traditie over God wordt gezegd ontken- nen om adequater over Hem te kunnen spreken. De vader van de negatieve theologie, Dionysius de Areopagiet, zegt: over God zijn beweringen ontoereikend en ontkenningen waar.'

Verwarring

'Derrida is inderdaad met de negatieve theologie in verband gebracht. Dat komt doordat hij van meet af aan duidelijk heeft gemaakt zich verlegen te voelen als het erom gaat uitdrukking te geven aan dat wat uiteindelijk – en het woord "uiteindelijk" is al problematisch – ons onvermogen aanwakkert om definitieve uitspraken te kunnen doen. Vandaar dat je in zijn werk, vooral in het vroegere, veel negatieve uitspraken tegenkomt. Bijvoorbeeld: het spoor – een van zijn basisbegrippen – is noch dit noch dat, het is niet waarneembaar en het is niet onwaarneembaar. 'Ja maar, meneer Derrida', zei de kritiek, 'U spreekt in ontkenningen, net als de negatieve theologie die we toch allang achter ons hebben gelaten. U bent een cryptogelovige.'

Komt de verdachtmaking dat Derrida zich aan negatieve theologie bezondigt ook niet voort uit het esoterische karakter van zowel de negatieve theologie als van deconstructie? In beide

gevallen wordt er een geheimtaal gebruikt die slechts te begrijpen is voor een kleine groep ingewijden. Misschien draait het allemaal wel om het geheim dat er geen geheim is.

'Derrida schrijft moeilijk, maar dat heeft er ook mee te maken dat je geprogrammeerd bent om een tekst op een bepaalde manier te lezen. Je gaat ervan uit dat er een duidelijk stelling is die wordt beargumenteerd en waar je als buitenstaander kennis van kunt nemen. Derrida probeert je juist als toehoorder te betrekken in het betoog dat hij voert. Dat schept verwarring. Dat merk je bij zijn boeken en in zijn colleges. Docenten beginnen vaak met een huishoudelijke opmerking. Voor Derrida was zelfs die onbenullige opmerking niet onbetekenend. Hij associeerde daarop verder en trok je zo het college in. Een voorbeeld: "Sommigen", zo begon hij eens een college, "hebben zich naar dit college begeven (se sont rendus au séminaire)". Het bleek hem onder- tussen te gaan om het woord "rendre", dat, wederkerig gebruikt, kan betekenen "zich begeven", "zich opmaken", en dat niet-wederkerig van alles en nog wat betekent, onder meer "opgeven", "overgeven". Dát sloot nu net aan bij Derrida's algemene thema: hoe moet je het andere tegemoet treden? Hetzelfde doet hij als hij schrijft. Hij weeft een web van betekenissen. "Alles is tekst", volgens Derrida. Daarmee wil hij niet beweren dat alles uit letters bestaat, dat is bizar. Hij bedoelt: alles is te vergelijken met een tekst. Alles is onderhevig aan een spel van verwijzingen van verschillende elementen naar elkaar. Er bestaat geen absoluut beginpunt van waaruit je de wereld kunt bestuderen.'

'Zelf kom ik uit een christelijke traditie, maar probeer mijn opvat-

FOTO: SIMEN HENDRIKS

tingen, denkbeelden en mijn gevoelsleven te articuleren vanuit de botsing tussen al de verschillende tradities die ik meeneem. Dat betekent dat wie ik ben nooit vastligt. Ik beschouw mezelf als een effect van verschillen en tegelijkertijd als iets wat *belooft*, iets dat altijd nog geïnterpreteerd moet worden.'

Leidt dat niet tot onverantwoordelijkheid, als niets vastligt?

'Derrida probeert een manier van spreken of schrijven te betrachten die een omtrekkende beweging maakt, en juist daardoor plaats maakt voor het andere dat niet rechtstreeks kan worden benaderd. Dat klinkt abstract of mogelijk zelfs vrijblijvend, maar daar draait

verantwoordelijkheid juist om. We moeten voortdurend proberen gestalte te geven aan iets wat nooit definitief samenvalt met dat wat we kunnen aanwijzen, lezen of opschrijven. Een voorbeeld. Recht is algemeen. Regels zijn dingen waar mensen zich aan moeten houden. Terwijl rechtvaardigheid individueel is. In de wet staat *zus of zo*, maar wat doe *jij* nu in *dit specifieke* geval? We proberen de toelating van asielzoekers zo goed mogelijk te regelen. Die regels zijn alleen nooit waterdicht. We kunnen merken dat we volgens de regels "nee" moeten zeggen, terwijl we een concreet, individueel persoon toch willen toelaten. En dat vind ik zo bijzonder aansprekend. Als ik

iets doe omdat de wet, of de bijbel of wat dan ook dat eist, ben ik in zekere zin onverantwoordelijk omdat ik mij beroep op iets dat mij in de rug dekt. Echte verantwoordelijkheid is ingaan op wat hier en nu geboden is. Dat vergt twijfel. Dat vergt zelfs dat ik in staat ben te breken met mezelf. Derrida spreekt van totale onbeslisbaarheid. Je hebt niets meer in de hand om mee te kunnen beslissen. En juist dan, als de situatie echt onbeslisbaar is, is er ruimte voor een beslissing. Maar je kunt naderhand nooit zeggen dat je die echt hebt genomen. Altijd is het mogelijk dat je toch een lijn hebt doorgetrokken die komt vanuit je traditie, vanuit de bijbel enzovoort. Dat is weer Derrida's scepticisme. De emmer water die je in zee uitgooit, kun je niet meer terugvinden.'

'Dan denk ik: ja dat is geen oneindige opschorting van ons oordeel, dat is een poging om mensen als enkeling te engageren. Zodat ze zelfstandig verantwoordelijkheid nemen en recht doen aan het afzonderlijke van het individuele. Derrida probeert een bepaalde levendigheid te verwoorden. De werkelijkheid is niet statisch.'

'Ik zie dan ook veel meer overeenkomsten tussen de ideeën van Derrida en die van het jodendom dan die tussen Derrida en die van de negatieve theologie. Neem het anders zijn van God, dat komt ook in het joodse beeldverbod tot uitdrukking. God is ontoonbaar en onbenoembaar. God heeft consequenties voor mijn leven hier en nu. Ten slotte de nadruk op het voortdurende uitpluizen van teksten, het voortdurende commentaar geven en interpreteren. De openbaring zet zich voort in het commentaar. Ik ben een keer bij een lezing van een bekende rabbijn geweest. Na afloop zei ik tegen hem: de manier waarop u uw publiek bij uw toedracht betreft, doet me denken aan de colleges die ik bij Jacques Derrida heb gevolgd.'

En vond hij dat een compliment?

'Nee, de rabbijn moest niets van de vergelijking hebben, hij was zelfs verontwaardigd.'